Güncel Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları

Kavramlar, Araştırmalar ve Uygulama

Editörler

Sevilay ÖZER & Ruhi İNAN

LIVRE DE LYON

2023

Sosyal Bilimler

Güncel Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları

Kavramlar, Araştırmalar ve Uygulama

Editörler

Sevilay ÖZER & Ruhi İNAN

LIVRE DE LYON

Lyon 2023

Güncel Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları

Kavramlar, Araştırmalar ve Uygulama

Editörler

Sevilay ÖZER & Ruhi İNAN

LIVRE DE LYON

Lyon 2023

Güncel Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Kavramlar, Araştırmalar ve Uygulama

Editors • Prof. Dr. Sevilay Özer • Orcid: 0000-0002-1319-2406
Assoc. Prof. Dr. Ruhi İnan • Orcid: 0000-0003-4377-0999
Cover Design • Motion Graphics
Book Layout • Motion Graphics
First Published • March 2023, Lyon

ISBN: 978-2-38236-531-1

copyright © 2023 by Livre de Lyon
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written permission from the Publisher.

Publisher • Livre de Lyon
Address • 37 rue marietton, 69009, Lyon France
website • http://www.livredelyon.com
e-mail • livredelyon@gmail.com

ÖN SÖZ

Sosyal bilimlerin önemini kavramış toplumlar, ulusal ve uluslararası alanda kendilerini çok daha iyi ortaya koyabilme becerisine sahip oldukları gibi bu doğrultuda geleceklerini daha iyi inşa edebilmektedirler. İçinde yaşadığımız dünyada toplumlar her geçen gün farklı sorunlarla mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Değişime adapte olabilmenin yanı sıra karşı karşıya kalınan sorunların çözümünde, insanın ihtiyaçlarının karşılanması noktasında sosyal bilimlerin bünyesinde barındırdığı farklı disiplinlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu aşamada bilimin yol göstericiliğinde ihtiyaçların tespiti, sorunların çözümlenmesi, geleceğe yönelik yeni stratejilerin geliştirilmesi bir zorunluluk halini almıştır.

Bu kitapta; "Nato Güvenlik Topluluğu Modeli'nde Rusya-Ukrayna Krizi'nin Yeri", "Birinci Dünya Savaşı Sırasında İtilaf Devletleri Tarafından İzmir'e Yapılan Saldırılar", "Klasik Fars Şiirinde Anlatımı Güçlendirme Yöntemlerinden Biri Olarak Beyan İlmi", "Fahim Bey: "Her Şeyi Bilen Bir Hazerfen" mi Yoksa Hayalperest Bir Don Quijote mu?", "Çevirinin İkilemleri: Bir Üst Düşünce Birimi Olarak Çevrilemezlik", "Cam Arkeometrisi ve Camın Köken Tespiti", "Uluslararası Mimari ve Türkiye'de İlk Uygulayıcıları: Akademisyen-Yabancı Mimarlar (1927-1940)", "Sosyal Eylem Modelinin Kadınlar Üzerindeki Etkisi", "Mimarlık Mezunu Kadınların Kariyer Sürekliliği: İstatistiksel Bir Bakış Açısı", "İş Yaşamında Gözetim Pratiğinin Dönüşümü ve Çalışanlara Yansımaları", "Genel Öz Yeterlik ve Kişilerarası Problemler Arasındaki İlişkide Utanç, Suçluluk ve Öfkenin Aracı Rolü", "Müşteri Deneyimi Yönetimi", "Bilimsel Araştırma Sürecinde Tasarım Tabanlı Araştırmaların Amaç ve İşlevlerine Yönelik Bir Analiz", "İskonto ve İştira Kredilerinin Bankalarca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Uyarınca Muhasebeleştirilmesi", "Medya Okuryazarlığı Paradoksu; Louis Althusser'ın Devletin İdeolojikAygıtları Kavramsallaştırması Bağlamında Bir Değerlendirme", "Türkiye'de Sağlık ve

Sosyal Yaşam İlişkisinin Kanonik Korelasyon Analizi ile İncelenmesi" başlıklı birbirinden kıymetli on altı ayrı çalışmaya yer verilmiştir. Eserin ortaya çıkmasına katkı sağlayan değerli yazarlarımıza teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın alana katkı sağlaması dileğiyle.

Prof. Dr. Sevilay Özer & Doç. Dr. Ruhi İnan

Editör

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ		I
BÖLÜM I.	NATO GÜVENLİK TOPLULUĞU MODELİ'NDE RUSYA-UKRAYNA KRİZİ'NİN YERİ ***Doğancan BAY & Güngör ŞAHİN***	1
BÖLÜM II.	BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA İTİLAF DEVLETLERİ TARAFINDAN İZMİR'E YAPILAN SALDIRILAR ***Abdullah DOĞTEKİN***	23
BÖLÜM III.	KLASİK FARS ŞİİRİNDE ANLATIMI GÜÇLENDİRME YÖNTEMLERİNDEN BİRİ OLARAK BEYAN İLMİ ***Muhammed Furkan ŞAHİN***	65
BÖLÜM IV.	FAHİM BEY: "HER ŞEYİ BİLEN BİR HAZERFEN" Mİ YOKSA HAYALPEREST BİR DON QUIJOTE MU? ***Nuray KÜÇÜKLER KUŞCU***	79
BÖLÜM V.	ÇEVİRİNİN İKİLEMLERİ: BİR ÜST DÜŞÜNCE BİRİMİ OLARAK ÇEVRİLEMEZLİK ***Fatih İKİZ***	91
BÖLÜM VI.	CAM ARKEOMETRİSİ VE CAMIN KÖKEN TESPİTİ ***Zeynep ATASAYAR & Özden ORMANCI***	103
BÖLÜM VII.	ULUSLARARASI MİMARİ VE TÜRKİYE'DE İLK UYGULAYICILARI: AKADEMİSYEN-YABANCI MİMARLAR (1927-1940) ***Rahşan TOPTAŞ***	129
BÖLÜM VIII.	SOSYAL EYLEM MODELİNİN KADINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ ***Bilgesu ÇÜM***	143
BÖLÜM IX.	MİMARLIK MEZUNU KADINLARIN KARİYER SÜREKLİLİĞİ: İSTATİSTİKSEL BİR BAKIŞ AÇISI ***Damla İLTER & Bilge ÖZLÜER BAŞER***	155
BÖLÜM X.	İŞ YAŞAMINDA GÖZETİM PRATİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE ÇALIŞANLARA YANSIMALARI ***Mevlüt YILMAZ***	171

BÖLÜM XI. GENEL ÖZ YETERLİK VE KİŞİLERARASI PROBLEMLER ARASINDAKİ İLİŞKİDE UTANÇ, SUÇLULUK VE ÖFKENİN ARACI ROLÜ 193
Hatice Hale ABAY & Miray AKYUNUS

BÖLÜM XII. MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİ 223
Ayşe Ece AK Malik DÜNDAR

BÖLÜM XIII. BİLİMSEL ARAŞTIRMA SÜRECİNDE TASARIM TABANLI ARAŞTIRMALARIN AMAÇ VE İŞLEVLERİNE YÖNELİK BİR ANALİZ 239
Gizem Şebnem BEYDOĞAN

BÖLÜM XIV. İSKONTO VE İŞTİRA KREDİLERİNİN BANKALARCA UYGULANACAK TEKDÜZEN HESAP PLANI VE İZAHNAMESİ UYARINCA MUHASEBELEŞTİRİLMESİ 261
İbrahim YAVUZ

BÖLÜM XV. MEDYA OKURYAZARLIĞI PARADOKSU: LOUIS ALTHUSSER'IN DEVLETİN İDEOLOJİK AYGITLARI KAVRAMSALLAŞTIRMASI BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME 275
Mevlüt ALTINTOP & Gökhan BAK

BÖLÜM XVI. TÜRKİYE'DE SAĞLIK VE SOSYAL YAŞAM İLİŞKİSİNİN KANONİK KORELASYON ANALİZİ İLE İNCELENMESİ 291
Safa HOŞ

BÖLÜM XVII. DESTİNASYON PAZARLAMASI BAĞLAMINDA DİJİTAL HİKAYE ANLATIMI: "GO TÜRKİYE" ÜZERİNE BİR ANALİZ 315
Hakan KÜÇÜKSARAÇ

BÖLÜM XVIII. DÜNYA HAVA YOLU ŞİRKETLERİNİN PANDEMİ DÖNEMİNDE GRİ İLİŞKİSEL ANALİZ YÖNTEMİYLE FİNANSAL PERFORMANSLARININ TESPİTİ 335
Meziyet Sema ERDEM

BÖLÜM V

ÇEVİRİNİN İKİLEMLERİ: BİR ÜST DÜŞÜNCE BİRİMİ OLARAK ÇEVRİLEMEZLİK

The Dilemmas of Translation: Untranslatability As a Unit of Metathought

Fatih İKİZ

(Arş. Gör.), İstanbul Üniversitesi
Mütercim ve Tercümanlık Bölümü
E-mail: fatih.ikiz@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2932-5143

1. Giriş

İçinde yaşadığımız çağda belki de son dönemlerde en çok karşılaştığımız ya da duyduğumuz bir sözcük olan *küreselleşme* geç moderniteyi tanımlayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Gündelik hayatımızda dahi pek çok defa "küresel ekonomi", "küresel sermaye", "küresel güç odakları", "küresel iletişim" gibi kavramlar sıkça kullanılmaktadır. Özellikle son yüzyılda gelişen teknoloji ve bu teknolojinin kazanımlarının şekillendirdiği yeni dünya düzeninde toplumlar arasında iletişim ve etkileşim bir hayli artmış ve ülkeler arası sınırlar henüz fiziki olarak olmasa da toplumsal anlamda ortadan kalkmıştır. Bu sınırsızlık durumu pek çok çalışma alanını doğrudan ya da dolaylı olarak olumlu ve/veya olumsuz olarak etkilemekte ve bu durum doğal olarak bir noktada küreselleşme ile ilişkilendirilmektedir. Anthony Giddens küreselleşmeyi "bir bölgede meydana gelen olayların uzak mesafede bulunan başka bir bölgede de duyuluyor olması ya da tam tersi uzakların yakınlaşması dünyanın sosyal ilişkilerinin güçlenmesi" (1990: 64) olarak tanımlamaktadır. Burada bahsedilen güçlenme ise birbirine fiziki olarak uzak olsa da farklı coğrafyalarda yaşayan toplumların sosyal olarak birbirleriyle etkileşim olanaklarının artması ile

mümkündür. Bunun yolu ise iletişim kurup etkileşimde bulunmaktan, başka bir deyişle çeviriden geçmektedir.

Geçtiğimiz yüzyılın son yarısından itibaren sıkça duyduğumuz ve her anlamda hayatımızı kuşatan küreselleşme olgusu diğer pek çok disiplini etkisi altına aldığı gibi çeviribilim alanında yürütülen çalışmaları da doğrudan etkilemiştir. Küreselleşmenin yayılmasını sağlayan ve onu şekillendiren, bir anlamda küreselleşmenin en büyük silahı sermayedir. Bu sermayenin en büyük gelir kaynağının teknoloji ve ticaret olduğunu varsayarsak bunların devamlılığını ve gelişmesini/genişlemesini sağlayan da iletişim, başka bir deyişle çeviridir. Dolayısıyla her fırsatta kullanmaktan geri durmadığımız küresel dünyada çeviri edimi büyük bir rol oynamaktadır. Çünkü dillerin ayırdığı toplumlar arasında iletişimi ve bilginin, ticaretin, sermayenin yayılımını ve dağılımını sağlayan çeviridir. Bu küresel düzende okuduğumuz kitaptan izlediğimiz filmlere kadar, ülkeler arasında imzalanan antlaşmalardan ekonomik faaliyetlere kadar, edebiyatta, bilimde, teknolojide, kısacası her alanda çeviriye duyulan ihtiyaç ortadadır. Bu noktada kaçınılmaz bir ihtiyaç haline gelen çeviri eyleminin ise hangi ölçüde gerçekleştirilebildiği ya da gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği sorusu akla gelmektedir. Çevrilebilirlik ve çevrilemezlik ikilemi ise bu sorunsalın temel eyleyenidir.

Andrew Chesterman, *Memes of Translation* başlıklı eserinde çevirinin bahsedilen bu ikileminden yola çıkarak genel bir çeviri kuramına yönelik düşüncelerini aktarmıştır. Çalışmasına *meme* kavramının nereden geldiğini açıklamakla başlayan Chesterman (1997: 5), bu kavramın aslında sosyo-biyoloji alanında ilk defa Richard Dawkins'in *The Selfish Gene* başlıklı kitabında kullanıldığını; buradan hareketle *meme* [üst düşünce birimi] kavramının çeviribilim alanına uygulanabileceğini ileri sürmektedir.

Çevirilerin söz konusu bu *meme*'ler için yaşam destek ünitesi gibi olduğuna dikkat çeken Chesterman'a göre bu üst düşünce birimleri, kültürel aktarım birimi olarak değerlendirilebilir ve nasıl ki genlerin çeşitli yollarla insandan insana aktarılması sağlanıyorsa, çeviri yoluyla da bu *meme*'ler dilden dile, kültürden kültüre aktarılabilmektedir. Dolayısıyla *meme* kavramını bir noktada sosyolojik gen olarak da değerlendirmek mümkündür. Aynı kültür dizgesi içerisinde bu üst düşünce birimlerinin aktarılmasının taklit etme ve dil yardımıyla mümkün olduğunu belirten Chesterman, farklı kütür dizgeleri arasında bu aktarımın gerçekleşmesinin yolunun çeviriden geçtiğini ileri sürmüştür. Buradan da anlaşılacağı üzere bu aktarımın sağlanmasında hem kültürel hem de dilsel bir eylem olan çeviriye gereksinim duyulmaktadır.

Buradan hareketle çeviriye yönelik tartışmaları beş üst düşünce birimi [*süper meme*] etrafında toplayan Chesterman (1997: 8), bunları: a*) kaynak – erek odak,* b) eşdeğerlik, c) *çevrilemezlik,* d) *serbest çeviri – sözcüğü sözcüğüne çeviri* ve e) *yazmak çevirmektir* olarak sınıflandırmıştır. Bu çalışmada Chesterman'ın çevrilemezlik üst düşünce biriminin çeviribilim alanındaki yansımalarının irdelenmesi amaçlanmaktadır.

2. Çevrilemezlik: Babil Söylencesinden Çeviribilimsel Yaklaşımlara

Çeviri ve dillerin kökenine ilişkin çalışmalar incelendiğinde Babil söylencesi ile karşılaşmamak imkânsızdır. Tevrat'ın yaratılış bölümünde Babil Kulesi'nden şu şekilde bahsedilir:

"Başlangıçta dünyadaki bütün insanlar aynı dili konuşur, aynı sözleri kullanırlardı. Doğuya göçerlerken Şinar bölgesinde bir ova buldular ve oraya yerleştiler. Birbirlerine, "Gelin tuğla yapıp iyice pişirelim" dediler. Taş yerine tuğla, harç yerine zift kullandılar. Sonra, "Kendimize bir kent kuralım" dediler, "Göklere erişecek bir kule dikip ün salalım. Böylece yeryüzüne dağılmayız." RAB insanların yaptığı kenti ve kuleyi görmek için aşağıya indi ve şöyle dedi: "Tek bir halk olup aynı dili konuşarak bunu yapmaya başladıklarına göre düşündüklerini gerçekleştirecek, hiçbir engel tanımayacaklar. Gelin, aşağı inip dillerini karıştıralım ki birbirlerini anlamasınlar." Böylece RAB onları yeryüzüne dağıtarak kentin yapımını durdurdu. Bu nedenle kente Babil adı verildi. Çünkü RAB bütün insanların dilini orada karıştırdı ve onları yeryüzünün dört bucağına dağıttı." (Tekvin 11:1-9)

Söylenceye göre bu yaşananlardan sonra dünyanın faklı yerlerine yayılan insanlar, yaşadıkları iletişimsizlik sonucunda bir karmaşaya mahkûm edilmişlerdir. Artık geçmişte olduğu gibi tek, ortak bir dilde iletişim kurmanın mümkün olmaması dillerin çokluğundan ve çeşitliliğinden kaynaklı dilsel bir felaketi de beraberinde getirmiştir. Fransız yorumbilimci ve felsefeci Paul Ricoeur, Çeviri Üzerine isimli eserinde Babil söylencesi sonrası dönemde insanların Tanrı'nın bir cezası olarak farklı diller konuşmaya başladıklarını ve bunun sonucunda da çeviri eyleminin kaçınılmaz olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir. Dillerin çoğalırken farklılaştığını da belirten Ricoeur (2008: 25), eski zamanlardan beri insanoğlunun çeviri eylemine gereksinim duyduğunun altını çizerek bu görevi bir zorunluluk olarak değil, insanların iletişimlerini sağlamaya yönelik bir eylem olarak değerlendirmektedir. Buradan hareketle yeryüzünde farklı dillerin var olması ve insanların iletişim ihtiyacının sonucu olarak bir çeviri görevinin kaçınılmaz hale geldiği söylenebilir. Dolayısıyla bu eylemi

yerine getiren çevirmen de Babil sonrası dönemden itibaren içinde yaşadığı toplumda önemli bir konuma sahip olmuştur ve olmaya devam etmektedir.

Çevirinin toplumların iletişimi ve etkileşimi açısından ne denli gerekli ve önemli bir eylem, bir görev olduğunun anlaşılmasıyla birlikte çeviriye yönelik tartışmaların da temelleri atılmıştır. Başlangıçta bu tartışmalar kutsal metinlerin çevirileri üzerinden yapılırken sonraki dönemlerde çeviri eylemini gerçekleştiren çevirmenlerin kendi çevirilerinden yola çıkarak çeviri hakkında ve çeviri süreçleri üzerine düşüncelerini yazdıkları çalışmalar çeviribilim alanın tarihsel gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde çeviribilim alanında yürütülen kuramsal çalışmaların temelinde çeviriye dair söylenen veya kaleme alınan bu ilk çalışmalar yer almaktadır.

Başlangıçtan itibaren çeviri eyleminin ne olduğuna veya ne olması gerektiğine, nasıl olduğuna veya nasıl olması gerektiğine dair yapılan çalışmalar bir noktada çeviride ikili kutuplar esas alınarak yürütülmüştür. Bu kutuplar kimi zaman birbirini tamamlamak, desteklemek için ortaya atılmış kimi zaman ise bir diğerinin yanlışlığını ve/ya eksikliğini ispatlamak için ileri sürülmüş temel çeviri kavramlarıdır. Kutsal metinlerin çevirileri üzerine yapılan ilk tartışmalar sözcüğü sözcüğüne bir çeviri mi, yoksa anlamı aktaran bir çeviri mi yapılması gerektiği üzerinde yoğunlaşırken çevirinin dilbilimin etkisinde olduğu dönemdeki tartışmaların eşdeğerlik üzerinden yürütüldüğü gözlenmektedir. Benzer şekilde çevirinin ayrı bir disiplin olarak değerlendirilmeye başlanmasıyla birlikte bu tartışmalar kaynak dizge normlarına öncelik tanıyan "yeterli bir çeviri" mi, yoksa erek dizge normlarını öne çıkaran "kabul edilebilir bir çeviri" mi olması gerektiği ikileminde yoğun bir şekilde irdelenmiştir. Çeviri çalışmalarında sıkça tartışılan ve uzun bir süre gündemde kalan ikilemlerden birisi de çevrilebilirlik ve çevrilemezlik olmuştur.

Özlem Berk, çevrilemezlik kavramını "tek tek sözcük ve tümcelerden metinlere kadar başka bir dile çevirinin mümkün olup olmayacağını tartışmak için kullanılan bir terim" (2005: 107) olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan yola çıkarsak çevrilemezliğin hem sözcük düzeyinde hem de metin düzeyinde tartışılan bir konu olduğu söylenebilir. Sözcük ve tümce düzeyindeki tartışmalar aslında dilsel çevrilemezlik başlığı altında ele alınabilir. Metin düzeyindeki çevrilemezlik tartışmalarını ise kültürel boyutta irdelemek mümkündür.

J. C. Catford, çevrilebilirlik- çevrilemezlik ikilemini dilsel ve kültürel boyutta ele almıştır. Catford'a (1965) göre ifade düzlemleri arasında çeviri mümkün değildir. Başka bir deyişle bir metnin sözlü bir biçimi yazılı biçime ya da tam tersine çevrilemez. Dahası, fonoloji ve grafoloji ile dilbilgisel ve sözcüksel

düzeyler arasında çeviri mümkün değildir. Yani kaynak dilin fonolojisi erek dilin dilbilgisine çevrilemez. Catford'a göre kaynak dil ve erek dil arasında bütünüyle farklı olmalarından kaynaklı bir çevrilemezlik durumu söz konusudur. Kültürel anlamdaki çevrilemezlik ise kaynak kültürde var olan bir durum tam olarak erek dilde karşılığı olmadığı iddiasına dayanmaktadır. İki tür çevrilemezlikten bahsederek benzer bir sınıflandırmaya giden bir diğer isim ise Anton Popoviç'tir. Ö. Berk, Popoviç'in bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

"Birincisi düz anlam ve yan anlamların bulunması sonucunda, özgün metnin dilsel öğelerinin yapısal, çizgisel, işlevsel ya da anlamsal açıdan yeterince karşılanmadığı durumdur. İkincisi ise anlamı dışa vuran bağıntının, başka bir deyişle, yaratıcı konuyla onun özgün metindeki dilsel anlatımı arasındaki bağıntının çeviride dilsel açıdan yeterli biçimde karşılanmaması durumudur." (2005: 108)

Çevrilebilirlik ve çevrilemezlik ekseninde yapılan tartışmaların odak noktasında aslında dillerin çeşitliliği ve benzeşmezliğinden kaynaklanan dilsel farklılık sorunsalı yatmaktadır. Çeviri üzerine kaleme alınan sayısız makalede çevrilebilirlik ve çevrilemezlik tartışmaları sürmesine rağmen, çeviri yüzyıllar boyu yapılmaya devam edilen bir eylem olarak varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla çevrilebilirlik ve çevrilemezlik ikilemi üzerine kuramsal alandaki tartışmalar devam ederken uygulama alanında da çeviri eyleminin yoğun bir şekilde sürdüğünü söylemek mümkündür. Babil Kulesi söylencesinden hareketle çevrilemezlik konusuna değinen Ricoeur'ün bu konudaki görüşlerini Ayşe Ece şöyle ifade etmektedir:

"İnsanların farklı dilleri konuşması, ancak başka dilleri de öğrenebilmesi Ricoeur'e göre ikili bir seçenek oluşturmuştur. Dillerin çeşitliliği öyle bir benzeşmezlik yaratmıştır ki çeviri kuramsal olarak olanaksız bir eylem olmuştur (çünkü diller önsel olarak birbirlerine çevrilemezler) ya da çevirinin gerçekleştiriliyor olması onu mümkün kılan ortak bir temelin varlığını kanıtlamıştır (bu durumda da bu ortak temeli bulmak gerekir, söz konusu temeli bulmanın yolu ilk dili arayıp onu tekrar inşa ederek evrensel dil haline getirmekten geçer). Ricoeur'ün incelediği bu ikili seçenek, çevrilemezlik ve çevrilebilirlik kavramları bağlamında çeviri üzerine kuramsal tartışmalarda farklı açılardan ele alınmıştır." (2008: 99)

3. Çevrilemezlik: Arı Dile Yaklaşmak ya da Uzaklaşmak

Çevrilemezlik kavramını doğrudan ele almasa da dil, felsefe, kültür ve edebiyat gibi çeşitli alanlarda yapmış olduğu çalışmalarıyla 20. yüzyılın önde

gelen düşünürleri arasında yer alan Walter Benjamin, çevirinin tanımını yaparken çevrilebilirlik kavramını kullanarak bir noktada çevirinin bu ikilemini de irdelemektedir. 20. yüzyılda çeviri üzerine kaleme alınmış en önemli metinlerden biri olarak kabul edilen *Çevirmenin Görevi* başlıklı makale, çokanlamlılığı, kapalı üslubu ve metaforik kullanımları sebebiyle her okunduğunda ve/veya her çevrildiğinde okuruna farklı bir bakış açısı sunması açısından da çeviribilim alanında önem arz etmektedir. Susan Bassnett (1993: 151), W. Benjamin'in 1923 yılında kaleme aldığı bu makalesinin 1980'lerde tekrar keşfedildiğini ve post-modern çeviri kuramlarının en önemli metinlerinden biri haline geldiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra pek çok çeviri antolojisinde de bu makaleye yer verildiği görülmektedir. Bu çalışmasında W. Benjamin (2003: 34), çeviriyi bir biçim olarak kavrayabilmek için özgün metne geri dönülmesi gerektiğine, çünkü çeviriyi yöneten yasanın özgün yapıtın çevrilebilirliği olduğuna vurgu yapmıştır. Bu yaklaşıma göre çeviri bir biçimse, çevrilebilirlik de bazı eserlerin temel özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dillerin aslında birbirine yabancı olmadıkları savından yola çıkan W. Benjamin, diller arasındaki bu bağın bütün tarihi ilişkilerin ötesinde olduğunu, dillerin ifade etmek istedikleri üzerinden bağ kurduklarını belirtir. Çevrilemezlik tartışmaları sırasında çeviri eyleminin de yoğun bir şekilde sürdürülmesi bu diller arasındaki ilişki üzerinden açıklanabilir. Diller arasındaki bu ilişki bir benzerlikle ilgili değil, diller arası ortak bir amaç olan birbirini tamamlayan niyetle alakalıdır. Tam da bu noktada Benjamin salt dil kavramını ileri sürerek bu salt dile ulaşıldığında çevirinin gerçekleştirilebileceğini ifade etmektedir. Benjamin'in bu arı dil arayışı bir noktada Babil Kulesi'nin yıkılmadan önce, insanlığın tek dil konuştuğu döneme duyulan bir özlem olarak da yorumlanabilir. Dolayısıyla bu düşüncenin şimdilik ütopik olduğunu belirten Benjamin, tam anlamıyla çevrilebilirliğin de bu açıdan mümkün olmadığını ileri sürmektedir. Bununla birlikte çevirmeni bir yaratıcı olarak gören Benjamin'in de üstünde durduğu üzere çevirmen yaptığı çeviriler sayesinde geçmişe ait eserlerin hayatta kalmasını sağlamaktadır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse çeviriler, özgün yapıtların *sonraki yaşamı*'dır. Dolayısıyla çevirmenin de özgün yapıtın hayatta kalmasını, sonraki kuşaklara aktarılmasını sağlayan ve bu sayede mevcut dillerin Babil öncesindeki tek, arı dile dönmesine çevirileriyle katkı sağlayan kişi konumunda olduğunu söyleyebiliriz.

Öte yandan, amaçlanan anlam ve bu anlamın dile getirilişi arasındaki ilişkiye de değinen Benjamin, amaçlanan anlam ile farklı dillerin doğrudan doğruya aynı anlama gönderme yaptığına, ancak aynı anlamın dile getiriliş biçimindeki

farklılıklarından dolayı kayıplar yaşandığına ve farklı dillerde farklı şekilde alımlandığına dikkat çekmektedir. Kendi dilimizde ifade etmek istediklerimiz, başka bir deyişle amaçlanan anlam ile dile getirdiğimiz anlam arasında bariz farklılıklar gözlemlenirken, bir dilden dilbilgisel ve kültürel anlamda uzak olan başka bir dile yapılan çeviride bu kayıplar kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla burada bahsedilen ve özlem duyulan arı dile ulaşılmadıkça tam anlamıyla bir çevirinin ütopik olarak kalacağı iddiası desteklenmektedir.

Özgün metnin çevirisi sayesinde daha ileri taşınabileceğini ve varlığını sürdürebileceğini ileri süren Benjamin, çeviriyi "diller arası bir uzlaşmanın gerçekleşeceği, bir tür yazgının önceden saptandığı, ama ulaşılması olanaksız bir alandır" (2003: 40) şeklinde tanımlayarak bir noktada konuyu çevrilemezlik sorunsalı ile ilişkilendirmektedir. Benjamin'e göre özgün yapıtta aktarılması mümkün olmayan bir çekirdek öz vardır, çünkü bir dil içerisinde içerik ve dil ile kurguladığımız ilişkiyi çeviri ve özgün ile kurgulayamayız. Bir metni çevirdiğimizde, çeviri yaptığımız dil metnin içeriği ile örtüşmez. Bu durumda da çeviri engellenir ve başarısız olur. Ancak orijinal metin farklı zaman dilimlerinde yeni bir biçimde var olur ve bu var oluş çeviri sayesinde sağlanmaktadır. Benjamin, bu durumu şöyle ifade etmektedir:

"Böylece tüm çeviri çabalarının, diller arasındaki yabancılıkla hesaplaşmaya yarayan geçici bir yol olduğu açıklanmış olmaktadır. Bu yabancılığa geçici bir çözüm yerine çabuk ve kesin bir çözüm bulabilmek, insanoğlunun gerçekleştirebileceği bir girişim ya da doğrudan erişebileceği bir erek değildir." (2003: 39)

Benjamin'in bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere saf dile ulaşmadan, bir açıdan bu Babil öncesi dönemdeki tek dil arayışından, tam anlamıyla bir çevrilebilirlikten bahsetmek mümkün değildir. Burada Benjamin'in "özgün yapıtta aktarılması mümkün olmayan bir öz vardır" ifadesinden hareketle kaynak metni yücelttiği düşünülebilir. Öyle ki Fransız dilbilimci ve çevirmen Jean-Reno Ladmiral, Benjamin'i şu sözleriyle kaynak odaklı olmakla yargılamaktadır:

"Adından sık sık söz edilen, ara sıra okunan ve ender olarak anlaşılan- ender olarak anlaşılan diyorum çünkü son derece güç bir metindir – Çevirmenin Görevi başlıklı bu deneme birçok açıdan sorun yaratır. Kapalı anlatımı ve örtük kanıtlama yolu bu denemeyi çeviride kaynak metne bağlılık yanlısı bir bildirge haline sokar." (Akt. Ricoeur, 2008: 142–143)

Bununla birlikte Benjamin'in bu makalesinin geleneksel çeviri anlayışını da sarstığını söylemek mümkündür. Her ne kadar kaynak odaklı bir yaklaşım sergilese de Benjamin aslında çevirinin özgün metnin sonraki yaşamı olduğuna

ve özgün metnin sonraki kuşaklara aktırılmasında çevirinin oynayacağı role dikkatimizi çekmektedir. Dolayısıyla özgün metni tek ve biricik olarak kabul edip çeviri metni de ikincil bir ürün olarak gören çeviri anlayışına karşı çıkmaktadır. Çünkü özgün metnin sonraki yaşamı çeviri üzerinden sağlanacaktır ki bu da çevirinin ikincil bir ürün olmadığının göstergesidir. Çeviri metin özgün metni kendi dilindeki esaretten kurtarmaktadır.

Fransız çeviri kuramcısı Antoine Berman da W. Benjamin'in metnini 20. yüzyılda çeviri üzerine yazılmış en önemli metinlerden biri olarak görmektedir. Berman, kendi yorumlamalarıyla Benjamin'in yaklaşımını harmanlayarak bu konu üzerine bir dizi seminer düzenlemiştir. Çeviri metinleri özgün metindeki sözün yorumlanması olarak niteleyen A. Berman, çeviri ile yorum arasındaki bağın yeniden kurulması gerektiğini dile getirmektedir. Çeviri metinleri söz olarak değil, var olan sözün yorumlanması olarak tanımlamaktadır. Özgün metnin aydınlatılmasında yorumlamanın önemine dikkat çeken Berman, yorumlanması gerekenin anlam değil, söz olduğunu ileri sürmektedir. Berman'a göre bir metin yaratıldığı dilden bağımsız değildir ve özgün metinler ölümsüzken, çeviri metinler zaman içeresinde yenilenecektir (Akt. Ece, 2008b: 113–115).

Bu noktada Berman'ın söyledikleri ile Walter Benjamin'in amaçlanan anlam, sanat yapıtlarının işlevleri ve çevirilerin özgün metnin sonraki yaşamı olması üzerine dile getirdiği görüşleri arasında koşutluklar olduğunu saptamak mümkündür. A. Ece, Berman'ın bahsettiği sözün yorumlanması ile Benjamin'in saf dili arasındaki ilişkiyi "Berman, çeviri eyleminde "anlam"ı değil onu tüm farklı bileşenleriyle içeren "söz"ü çeviri metinde yeniden yaratma çabasının önemli olduğunu ileri sürer. Benjamin'in sözünü ettiği "saf dil"e böyle bir çabanın gösterildiği çeviriler yoluyla ulaşılabilir; çünkü "saf dil"de "söz" ile "anlam" birbirinden ayrılmaz" (2008b:120) şeklinde ifade etmektedir.

4. Çevrilemezlik: İhtişam ya da Sefalet

Çevrilemezlik kavramı üzerine görüşlerini dile getiren bir diğer isim ise İspanyol filozof ve yazar José Ortega y Gasset'dir. İnsanın yaptığı her şeyin ütopik bir istek olduğu görüşünden hareket eden Gasset (2012: 38-42), entelektüel anlamda çevirmenin yaptığı işin çok önemli olduğuna ve bu nedenle çeviri isteğinin de ütopik bir eylem olduğuna vurgu yapmaktadır. Gasset, çevirinin sefaleti ve görkemi üzerine düşüncelerini dile getirdiği bu yazısında özellikle sözcüklerin yan anlamlarından hareketle her dilin kendi biçemi olduğuna, buna bir de yazarın biçeminin eklendiğine ve dolayısıyla çevirinin ütopik bir

eylem olduğuna dikkat çekmektedir. Fakat ona göre insanların her eyleminde bir ütopiklik vardır ve çevirmenin bu ütopik isteği tam da bu noktada çevirinin görkemini yansıtmaktadır. Gasset, diller arasındaki anlam farklılıklarına dikkat çekerek bu anlam farklılaşmalarının, sadece diğer dillerde karşılığını bulamadığımız sözcüklerden kaynaklanmadığını, aynı zamanda sözcüklerin her bir dili konuşan bireyde farklı izlenimler ve çağrışımlar uyandırmasından, özgün metnin yazarının düşüncesinin tam anlamıyla aktarılamayacağı için çevirinin olanaksızlığından, başka bir deyişle çevrilemezliğinden ileri geldiğini vurgular.

Diğer taraftan Umberto Eco çevrilebilirlik kavramı temelinde çevrilemezlik yaklaşımına karşı çıkmaktadır. Çevirinin dilsel bir aktarım olmaktan çok, kültürel bir aktarım eylemi olduğuna dikkat çeken Eco (2001: 17), çevirinin diller arasında değil de kültürler arasında gerçekleştirilen bir eylem olduğuna vurgu yaparak çevirmenlerin bu ayrımın farkında olmaları gerektiğini belirtmektedir. Eco'ya göre kaynak metni yazılmış olduğu dilden başka bir dile aktaracak olan çevirmenler her iki dili ve kültürü de iyi bilen aracılar olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle çevirmenler çeviri esnasında dilsel bir eşdeğerlik aramak yerine işlevsel bir eşdeğerlik arayışı içinde olmalıdır. Bu sayede kaynak metin okuru ile erek metin okuru benzer bir okuma süreci tecrübe edebilir. Çeviri eyleminde amacın kaynak metnin kaynak metin okurunda uyandırdığı etkiyi, erek metnin de erek metin okurunda uyandırmak olması gerektiğini belirten Eco, diller arası farklılıklardan kaynaklı çevrilemezliğe kadar varan pek çok engel olmasına rağmen bir dilden başka bir dile çeviri yapmanın her zaman mümkün olabileceğine dikkat çekmektedir. Bunu desteklemek için de çevirinin yüzyıllardır yapılagelen bir eylem olduğunun altını çizmektedir.

Çevrilemezlik tartışmalarında son olarak Jacques Derrida'nın da görüşlerine değinmek gerekmektedir. Susan Bassnett'ın (1993: 151) da ifade ettiği üzere 1980'lerde Walter Benjamin'in 1923 yılında kaleme aldığı Çevirmenin Görevi başlıklı yazısı tekrar keşfedilmiş ve post-modern çeviri kuramlarının en önemli metinlerinden biri haline gelmiştir. 1980'li yıllarda Benjamin'in çeviriye yaklaşımı Derrida'yı derinden etkilemiştir. Babil sözcüğünü çevrilemezlik için bir metafor olarak kullanan Derrida (1985), tek bir sözcüğün birden çok anlamı olduğunu ve çeviride çok anlamlılık yarattığını ileri sürmektedir. Bu nedenle eşdeğer bir kavram bulmanın imkânsızlığı söz konusudur ve dolayısıyla çevrilemezlik ortaya çıkmaktadır. Derrida da çevirinin bitmemiş ve tamamlanmamış bir eylem olduğunu dile getirerek aslında Walter Benjamin'in 1923 yılındaki yazısında bahsettiği çevirinin özgün olanının *sonraki yaşamı* (Eng. *Life after death*) iddiasına gönderme yapmaktadır.

Derrida 1985 yılında kaleme aldığı *Des Tours de Babel* başlıklı yazısında çevirinin gerekliliğini ve imkansızlığını irdelemektedir. Ona göre çeviri yapılması gereken, elzem bir eylemdir, ama aynı zamanda bu elzem eylem imkansızlığı da içinde barındırmaktadır. Yazısına Babil söylencesinden yola çıkarak başlayan Derrida (1985: 175), çeviriyi bir görev, bir sorumluluk ve borç olarak tanımlamaktadır. Bu görev bir taraftan gerekliyken bir taraftan da imkânsızdır.

Yapısöküm kavramı etrafında çeviriyi alışılagelmişin dışında farklı bir boyutta ele alan Derrida, yalnızca özgün metnin yapısının parçalanıp, başka bir deyişle özgün metni yapı söküme uğratıp metnin içine girerek özünün anlaşılabileceğine, ama bu yapıyı yeniden inşa ederken ortaya çıkanın farklı bir yapı olduğuna dikkat çekmektedir. Dolayısıyla anlamın tam olarak aktarımı da mümkün olmayacağı için çevrilemezlik durumu söz konusudur. Derrida (1985: 192-193) çevirinin daima bitmemiş ve tamamlanmamış bir eylem olduğunu, çeviri eylemi içinde ihtimallerin asla tükenmeyeceğini ifade etmektedir. Bununla birlikte, Benjamin'e gönderme yaparak bu bitmemişlikten kaynaklanan *eksikliğin* giderilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Derrida'ya (1985: 204) göre tam, bitmiş bir çeviriye ulaşmak asla mümkün değildir, ama bunu denemeye çalışmak önemlidir. Dillerin çokluğu ve anlamın tam olarak aktarılamaması açısından Derrida da bir noktada Walter Benjamin'in tek dil arayışı ile ilişkilendirilebilir. Öte yandan Derrida, Walter Benjamin'in arayış içinde olduğu ve özlemini duyduğu saf/arı dile ulaşarak anlamın tamamlanması yerine, anlamın inşasının devam etmesinden yana olmuştur.

5. Sonuç

Sonuç olarak, Babil Kulesi'nin yıkılması ve insanların Tanrı tarafından farklı dilleri konuşmaya mahkûm edilmesinden sonra bir ihtiyaç olarak ortay çıktığı varsayılan çeviri eylemi, geçmişten günümüze yapılagelmektedir. Bu süreçte bir taraftan çevrilemezlik üzerine yoğun tartışmalar yaşanırken diğer taraftan çeviri yapma arzusu da aynı oranda devam etmektedir. Her ne kadar Kurt Beals'in dediği gibi "hiçbir bilim dalı çeviri kadar kendi imkansızlığının hayaleti tarafından sürekli rahatsız edilmemiş, kendi icracıları tarafından sürekli imkansızlıkla suçlanmamış" (2014:284) olsa da bu imkânsızlık arayışının peşinden gitmek ve çevrilemez olanı zorlamak çevirinin devingenliğini sağlamıştır.

Çevirinin aynı anda hem sefaletini hem de görkemini barındıran çevrilemezlik konusunun kuramsal ve kavramsal açıdan ele alındığı bu çalışma,

çeviri kadar çevrilebilirlik ve çevrilemezlik ikileminin de tarihsel süreçte farklı açılardan ele alındığını göstermektedir. Bu yaklaşımlardan bazıları kabul görmüş bazılarına ise yukarıda bahsedilen farklı sebeplerle kati bir şekilde karşı çıkılmıştır. Çevrilebilirlik ve çevrilemezlik kavramları her ne kadar birbirinden farklı uçlarda görünse de aslında ortak çıkış noktaları dillerin dili olarak kabul edilen çeviridir. Çevrilebilirlik olgusu tarihsel süreçte kendisini dillerin benzerliği ve bütünlüğü üzerinden gerçekleştirmeye çalışırken, çevrilemezlik olgusu ise çevirinin temel eyleyeni olan dillerin farklılığı üzerinden tartışmalara konu olmuştur.

Çevrilemezlik üzerine yapılan tartışmalar bir noktada aslında çeviri çalışmalarının devam etmesine olanak sağlamıştır da diyebiliriz. Çünkü Ortega y Gasset'nin belirttiği ütopik çeviri yapma arzusu, çevrilemez olarak adlandırılanı çevirmeye, bilinmeyeni, yabancı olanı keşfetmeye çalışmak aslında çeviri çalışmalarının da önünü açmıştır. Gasset'nin dile getirdiği üzere çevirinin son bulduğu yerde çevirinin başlaması tam olarak çevirinin görkeminin olanaklı bir tezahürü olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

Bassnett, S. (1980). *Translation Studies*. London: Methuen.

Bassnett, S. (1993). *Comparative Literature: A Critical Introduction*. Oxford: Blacwell.

Beals, K. (2014). Alternatives to Impossibility: Translation as Dialogue in the Works of Paul Celan. *Translation Studies, 7*, 284-299.

Benjamin, W. (2000). The Task of the Translator, (H. Zohn, trans.). In L. Venuti (ed.), *Translation Studies Reader*. London: Routledge.

Benjamin, W. (2003). Çevirmenin Görevi (A. Cemal, çev.). İçinde M. Rifat (ed.), *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı* (ss. 33-47). İstanbul: Dünya Yayınları.

Berk Albachten, Ö. (2005). *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi.* İstanbul: Multilingual.

Catford, J. C. (1965). *Lingusitic Theory of Translation*. London: Oxford University Press.

Derrida, J. (1985). Des Tours de Babel, (J. F. Graham, trans.). In J. F. Graham (ed), *Difference in Translation* (pp. 165-207). New York: Cornell University Press.

Ece, A. (2008). Paul Ricoeur'ün Yaklaşımıyla Babil Kulesinden Dillerin Konukseverliğine Çeviri Eylemi. *Cogito Edebiyat Dergisi, 56*, 98–108.

Ece, A. (2008b). Antoine Berman'ın Çeviri Yaklaşımının "Çevirmenin Görevi"nde Yansıyan İzleri. *Çeviribilim ve Uygulamaları, 18*, 111–122.

Eco, U. (2001). *Experiments in Translation*. Toronto: University of Toronto Press.

Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Ortega y Gasset, J. (2012). Çevirinin Sefaleti ve Görkemi Üzerine (A. Cemal, çev.). İçinde M. Rifat (ed.), *Çeviri Seçkisi II – Çeviri (bilim) nedir? (*ss. 37-55). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Ortega y Gasset, J. (1992). Misery and Splendor of Translation. In R. Schulte – J. Biguenet (ed.), *Theories of Translation: an Anthology of Essays from Dryden to Derrida (*pp. 93-112). Chicago: University of Chicago Press.

Ricoeur, P. (2008). *Çeviri Üzerine* (S. Öztürk Kasar, çev.). İstanbul: YKY.

Schulte, R. – Biguenet, J. (1992). *Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida*. Chicago & London: The University Press of Chicago.

Theodor, A. (2004). *Walter Benjamin Üzerine* (D. Muradoğlu, çev.). İstanbul: YKY.

https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=15&mc=1&sc=4#_edn1